

Skutečnost contra „fakta“

Novodobý a zejména pozitivistický důraz na „fakta“ představuje vážný, závažný redukcionismus; na to poukazuje třeba Masaryk, považovaný třeba Patočkou – po mém soudu nesprávně – za pozitivistu se zvláštními rysy. Masaryk zdůrazňuje, že vedle „konstatování jednotlivých fakt“ musí historik podávat také „výklad smyslu konstatovaných fakt“ (např. 0065-I, Otázka sociální I, str. 175). V čem však spočívá onen „smysl“ a jeho rozpoznávání? Především v ohledu na kontext: žádný „fakt“ nemá smysl sám o sobě, izolován a vytržen ze všech souvislostí. Nejsou to ovšem souvislosti samy, které takovému „konstatovanému faktu“ smysl dávají, které tento smysl zakládají. Těm souvislostem totiž není nikde „konec“, ani největší okruh souvislostí není uzavřen, nemá hranice, ale zase jen dále souvisí s dalšími kontexty. Z toho vyplývá, že každé porozumění smyslu nějakého konstatovaného faktu je nutně jen částečné (a mohli bychom dodat, že podobně částečné je ovšem také každé konstatování nějakého faktu, a to nejen proto, že byl uměle vydělen, izolován ze širších souvislostí, nýbrž dokonce už jen proto, že jakékoli konstatování nějakého faktu už nutně znamená pominutí mnoha stránek a aspektů té skutečnosti, která byla konstatována: každý fakt je opravdu jen abstrakcí něčeho skutečného, je pouze naším výtvořem, jímž se pokoušíme postihnout něco skutečného. Už slovo „factum“ ukazuje k tomu, že jde o náš výtvor, o něco „udělaného“, „vytvořeného“ (odvozeno od facere = dělati, konati). Ovšem to je jen část možné kritiky onoho důrazu na „fakta“, a to snad ta menší část. Každé „factum“ je totiž s jakousi samozřejmostí považováno za něco hotového, dohotoveného, pevného, s čím se už nedá pohnout. Právě to však je v rozporu s každou „skutečností“, neboť ta není nikdy hotová, dokončená, uzavřená a nepohnutá, nýbrž vždycky zůstává nadále v pohybu (přesněji: v nejrůznějších druzích pohybů). Skutečnost nesmí být nikdy redukována na to, co ze skutečného dění zbylo, tedy na relikty toho, co se stalo, k čemu došlo: skutečnost v pravém slova smyslu je živé dění, uskutečňované „skutky“, tj. činnostmi, aktivitami, akcemi nějakých „subjektů“. Žádný „fakt“ ve smyslu pozůstatku, reliktu nějakých aktivních výkonů, činností, akcí nemá „smysl“ (nebo alespoň náležitý smysl), pokud jej nechápeme v souvislosti s těmito výkony a aktivitami. Nestačí proto jen brát v úvahu vnější souvislosti a kontexty, nýbrž také a dokonce především „vnitřní“ souvislosti onoho skutečného událostního dění, po němž ty relikty a zbytky ještě nějaký čas pozůstávají. Právě to mne vede k jistému odstupu při užívání termínu „realita“ a také „realismus“: proti přílišnému důrazu na věci (res) je třeba dbát na to, že to, co se jeví jako pevná „věc“ (byť pevná jen dočasně a relativně), je vždycky jen výsledek nějakých aktivit a tedy nějakého událostního dění.

(Písek, 070120-1.)